

UČITELJSKI TOVARIS.

List za šolo in dom.

Izhaja v 1. in 15. dan vsakega meseca, ter stoji za vse leto 3 gold., a za pol leta 1 gold. 50 kr. Spise in dopise vzprejema uredništvo, naročnino in oznanila pa Milic-eva tiskarna v Ljubljani.

Štev. 8.

V Ljubljani, 15. aprila 1885. l.

XXV. leto.

„Tretje Berilo“ v enorazrednici.

(Piše L. Letnar.)

Razne vrste šol, bi človek lahko primerjal raznim posestnikom. So veliki in mali posestniki. Obe vrsti pridelati raznih pridelkov, le v neenakej množini; seme ima pa včasih mali posestnik morda še boljše, kajti obema rodi zemlja. Zemljišče le jima je različno po obsegu, ne vselej po rodovitnosti. Obema se dobro godi, toda mali posestnik mora biti bolj skromen. Tudi šolam je odmerjen razni svet, in tudi tū ne kaže najnižji vrsti drugače, kakor: „Man muss sich strecken, nach der Decken“, — kot mali posestnik. Enorazrednici je odmerjen manjši prostor, odločeno ji je manj časa, manj moči, a vender naj si učenci tudi tū pridobē vseh znanosti večrazrednic, se vé da v manjši meri, a ne v slabši obliki. Treba je umnega gospodarstva in modrega preudarka, predno se tū kaj novega seje. Pripoznano je, da najtežjo nalogo ima učitelj na enorazrednici. Od semena naj zbira najboljša zrnca; nikomur ne velja izrek: „Za mladino je najbolje komaj dobro“ tako, kakor njemu. Na tem stališču mu je pregledovati vsako novo učeno knjigo, vsako novo poučilo.

Ako pregledujem kako berilo, opazovati nam je njegovo pedagogično in didaktično vrednost, njegovo formelno in materijelno dovršenost. Pri tem pa ne smemo pozabiti, da teža in obširnost objekta mora biti primerna moči in času, ki je subjektu na razpolaganje. Ko sem vzel Tretje Berilo v roko in pregledal nekoliko pisavo in jezik v njem, dopadlo mi je v tem obziru, ali strmel sem pred tolikim obsegom. Res, da se ta vsebina lahko razdeli na dve leti — da se tudi rabi v ponovljini šoli, a vender se mi je precej vsililo vprašanje: „Kako pristuje enorazrednici?“ Vedno mi je bilo v mislih in še zdaj mi je, kajti odgovor, ki sledi, pač ni popoln — mnenje moje ni merodajno. Vedno se še vprašam, kaj je bolj važno, kaj manj, dasiravno sem nekaj odbral. Je li pravo? — 221 berilnih vaj tudi v dveh letih enorazrednica ne more prebaviti, torej kaj naj se prepusti domači pridnosti učencev? Da je tū pač težko pravo zadeti, je umljivo, ker so mnenja posameznikov jako različna.

Kako je treba posamezna berila obravnavati in do kake izurjenosti v lepem branju dospeti, to je v pedagogičnih knjigah in v učenčnem črteži določeno. Kar je mogoče, naj se doseže. Vsako berilo, ki postane tako rekoč otrokova lastnina, naj bode v prvi vrsti tako, da mu bode blažilo srce, bodi si na kakoršen koli način; to lastnost naj ima tudi vsa knjiga. V znatveno-vzgojevalnem oziru naj bode berilo res berilo, t. j. nabiranje raznih vednosti, katere se v koncentričnih krogih nabirajo s pomočjo modrega obrav-

navanja posameznih beril in po pedagoških načelih vravnane posredovanji učiteljevem v centrum, t. j. v dušo učenca stekajo. Tretje Berilo je pač tem zahtevam primerno sestavljeno. Ono bogati učenca z izrazi, je pomoček k izboljšanju dialekta. „Vrtec“^{*)} v tem obziru zdatno dopolni, torej potreben vsaki šoli. Berilo naj branje „Vrteca“ olajšuje, nasprotno naj „Vrtec“ berilo še bolj pojasnuje. Berilo uri še okorni mladinski jezik in trebi germanizme. Tretje Berilo je pač v tem smislu pisano (tù pa tam se malo preveč rabi novih besed). Sicer bode pa vsak priznal, da se mora mladina že privaditi neznanim izrazom nove slovenščine, da pomogočimo branje v nadaljnjem izobraževanju, da bere potem pobožne, gospodarske, poučne ali zabavne knjige ali časopise. Nekakšno zalogo novih izrazov si mora prisvojiti, ako hoče imenovane spise brez pomoči umeti. Zato je koristno, da si učenci napravijo zapisnik neznanih besed. Ker je to berilo pisano v čistem in lepem jeziku, nam tudi podaja v prvi vrsti vaje v pravilnem govoru. V tem smislu je berilo podloga nauku v pravopisji, slovnici in spisji, ter je tako središče jezikovemu nauku. Kehr pravi: „Učenci naj se 10 ali 12 pripravnih beril prav korektno na pamet naučé, tedaj so se več navadili slovnice in pravopisja, kot z mnogimi pravili“. Berilo pa tudi učitelja podpira; a ne sme biti tako, da bi bil učitelj podrejen berilu, nasprotno mora on gospodariti z berilom. Učitelj je živa knjiga v šoli, ne pa berilo.

Tvarine je v tem „Tretjem Berilu“ na izbero, in sicer dobre, koristne, mnogo tudi vseskozi izvrstne; le škoda, da je moramo na enorazrednici nad polovico izpustiti. Kako lepo se beró odlični naravoslovni popisi, vzorne moralične ali zgodovinske povesti, zlasti pa izbrane pesmi najodličnejših pesnikov naših. Ta knjiga nam tudi daje priliko, da o slovstvu našem kaj omenimo, ker pristavlja posameznim vajam imena pisateljev. Tudi to je potrebno učencem zgornjih skupin, ker se učé po malem poznovati zaslužne može našega národa, kar vzbuja ljubezen do národa, do materinega jezika in do domovine. To so najplemeniteja čutila, torej jim moramo tudi v enorazrednici zaradi njihovega vzvišenovzgojevalnega vpliva odmeriti dostojen prostor.*). Enako važnega pomena je zgodovinski del berila. Moraličnih naukov podaje največ I. oddelku, poleg teh je pa še mnogo lepih opominov nasejanih mej berili realističnih predmetov. Vseskozi nam kaže ta knjiga vzgojevalni namen; ne le glava, tudi srce dobiva tù hrane. Prav, da je razširilo to berilo nekoliko krog vednosti v primeri s prejšnjimi Berili, kajti zavednejša če bode mladina, tem manj bode surova. Kratko rečeno: po obliki mi dopada ta knjiga, a v obsegi je za enorazrednice preobširna; lepa suknja, a prevelika mi je.

Oglejmo si zdaj nekoliko materijelno stran tega Berila. Ta „universallexikon“ za mladino je razdeljen v šest oddelkov, kateri so različno obširni. Zaradi prevelicega obsega mi najmanj ugaja 2. oddelek, imenovan: „Iz zemljepisja“. Ima večjo vsebino, kot je sploh za ljudsko šolo potrebna, zlasti pa enorazrednici ta obseg nikakor ni primeren; „matematična geografija“ — ako smem ona berila tako imenovati — pristuje, a pogrešam berila „4 letni časi“; nikakor pa ni za enorazrednico fizikalna in politična preveč v tej razširjenosti. Le materina dežela bi se smela v tej natančnosti risati, a druge ne. Pa recimo, stvar ki je preobširna, naj se prepušča domači pridnosti; a vprašam: kaj bode učenec počel, če ni temu vaje. Moje mnenje je: če zna učenec po dovršeni meščanski šoli toliko zemljepisja, kar ga je tù nakupičenega, mu smemo zapisati prav dober red. Saj je tudi to vse nekakšno za to vrsto šol izdelano. Sicer je pripraven ta oddelek splošno za poznavanje vsakršnih lastnih imen — posebno krajevnih in za vajo v poznavanju in rabi predlogov. Nekateri spisi so tudi pripravi za prosto napisovanje pre-

*) V to svrhu nam bode posebno lepo služila gosp. Gradimir-ova „Slovstvena zgodovina v slovenski ljudski šoli“.

branih vaj n. pr. št. 69. „Prebivalci avstro-ogrske države“ ali 70. „Na moje rojake“ in druge. Iz tega oddelka bi bral v enorazrednici le 16 berilnih vaj, in sicer št.: 48., 49., 51., 52., 53., 56., 58., 59., 63., 69., 70., 71., 85., 86., 87. in 88. Pa tudi od teh beril bi hotel sim ter tja katero okrajšati; 63. berilno vajo, recimo, bi rabil le v drugi polovici šolskega leta. Zemljepisni del je najobširnejši in po mojem mnenju tudi najtežji za naše šole. Tudi ostali oddelki so obširni, a so pripravnejši. Škoda za vsako berilno vajo, ki jo moramo tù izpustiti.

Prvi oddelek ima največ moralične vsebine. Kaj lepo uči mladino postrežljivosti, varčnosti, reda, zadovoljnosti, umnega gospodarstva, ljubezni, darežljivosti, resničnosti in hvaležnosti. Tù sem odbral sledeče št.: 1., 2., 3., 7., 11., 12., 17., 18., 19., 28., 29., 35., 41. in 42., ostale moram prepustiti učencem samim. Nekatere vaje so pripravne za spisne vaje, kot napisovanje s premenjevanjem oseb, števila in časa, ali napisovanje povesti na pamet v posameznih odstavkih. Raba ločil se v tem oddelku tudi prilično poznavanje in vadi, zlasti v berilih, katera so pisana v dvogovoru. Stavkoslovje se v nekaterih vajah dosti bolje more razlagati, nego li v drugih, bodi si, da imamo na dnevnem redu stavke po sestavi, ali one po načinu. Ker je učencem goli in razširjeni stavek že od prejšnjih let znan, imamo le bolj s skrčenimi in zloženimi stavki opraviti; št.: 6., 9., 12., 53. ali 130. so posebno za to pripravne. Sploh se more pravopisje in slovnica malo ne pri vsaki berilni vaji poučevati, ako ne v eni pa v drugi stroki. Pri tem koncentriranju pa je treba paziti, da bode ta koncentracija raznih predmetov pri berilnih vajah vzgojevalna. Ona je merilo učiteljeve in učenceve sposobnosti. Ako se pa učitelj vsega tega brez preudarka poslužuje, spravi le neko zmes na dan, ki je učencu le na kvar.

III. oddelek nam podaja „Črtice iz prirodoslovja“. Najmanjši oddelek je ter obravnava le, kar mora. Tù se ne more skoro nič izpustiti; le pesmice bi se morda odložile za kak prosti čas, pa rad bi jih ne prezrl. Vsak bode priznal, kako potrebno je zlasti kmet-skemu ljudstvu, da nekaj bolje, kot nekaj pozná prirodo in njene čudovite moči, ker to mu odkriva neumne vraže, katere se še tù in tam nahajajo; nasprotno ga pa uči natanč-neje spoznavati božjo vsemogočnost in dobroto.

Najlepši je v IV. oddelku „Prirodopisje“ zaradi prekrasnih popisov. Klasičen jezik nahajamo v teh berilnih vajah, izredno bogastvo v izrazih. Vsako berilo popisuje enega „reprezentanta“ posameznih živalskih razredov. Kako nerad list preobrnem, da bi ga ne prebral tudi z učenci; pa moram tù in tam preskočiti; kratko odmerjen čas mi ne dovoljuje vsega čitati. Ker je vsaka tù popisana žival zastopnik vsega razreda, moramo mimogrede več ali manj vender o njej omeniti, se vé da smemo le prezreti one, ki so manjše važnosti za nas. Iz tega oddelka sem si zaznamoval le 25 berilnih vaj, namreč št.: 126., 128., 129., 130., 131., 134., 136., 137., 138., 140., 142., 144., 146., 149., 150., 153., 156., 158., 161., 164., 166., 169., 172. in 175. Pridevnik, glagol in prislov so tù največ v rabi. Prilastki in dopolnila se zlasti v tem oddelku lahko kažejo in pojasnujejo. Gledé spisja bi se iz dolgih berilnih vaj narejali kratki popisi; tù in tam bi se dala kaka pesmice v prozo preložiti; pa tudi v drugih oddelkih so pesmice za to pripravne. Prirodopisni del ima tudi moraličnih naukov.

Pri V. oddelku sem izpustil le pesmico „Telovadski zbor“. Berilno vajo „Vest“ tudi lahko na kratko obravnava, ker je strogo moraličnega zadržaja. Pesmico konci berila bi pa zahteval na pamet. S tem oddelkom sem tudi tekoče šolsko leto pričel prvokrat s tem berilom. Bal sem se, da bi pozneje ne bilo časa za to, in tako bi se lahko primerilo, da bi mi „Dinter“ očital, da so otroci v zadnjem šolskem letu, pa ne vedó, da ne smejo vroči vode piti.

Zadnji, t. j. zgodovinski oddelek je dosti obširnej kot v starem Berilu. Ustreženo nam je s tem, a še bolj bi nam bilo po godu, da je tudi v kakem iz naše domače zgodovine kaj omenjenega. Izmej 34 berilnih vaj je porabljenih le 14 in sicer št.: 189., 191., 192., 197., 199., 200., 207., 208., 209., 210., 213., 215., 220. in „Cesarska pesem“.

Vso to tvarino — 95 berilnih vaj — ki sem jo navedel, omenjeva posamezne oddelke sem odmeril po mojem nikakor ne merodajnem načrtu za dve leti. V prvem bi se prebavilo, ako mogoče, kakih 60 vaj, ostale bi bile v drugem letu za premembo, ker se morajo nekatera berila vsako leto brati; kdo drug bo morda v tem drugačno mislil; kdor je bolj skušen, da se že več let z raznimi šolskimi berili ukvarja, jo bode bolje zadel. Konečno pa mislim, da se bomo takrat najbolj bližali rešitvi šolsko-književnega vprašanja, kadar bode imela vsaka kategorija svojo knjigo; se vé, da bode učitelj potem nekaj bolj omejen; a naj bo že tako ali tako, glavna stvar je le, da kaj stori.

Knjiga Slovénka

v XIX. veku.

Valentin Stanig (Stanik — Šaf. Česk. Mus. 1833 — navadno Stanič) se je rodil 12. febr. 1774 v vasi Bodrežu duhovnije Kanalske na Goriškem, šolal pa v Gorici, Celovcu, Solnogradu, postal mašnik l. 1802, kaplan na Bajnušicah, od l. 1809 v Ročinju, l. 1819 kanonik v Gorici, l. 1828 viši šolski nadzornik, vstanovitelj šole in hiše za gluhoneme, začetnik družbe zoper trpinčenje živali, umrl 29. april. 1847. — Življenje in delovanje njegovo je popisal dr. J. Bleiweis v Novicah 1847 po dr. Švabu, in poznej v Koledarčku s sliko njegovo 1856, Slomšek v Drobntinah 1848, in zelo na drobno Paulus t. j. Fr. Levec l. 1873 v Soči in posebni knjižici (8. str. 51). — Le zarad slovstvene vzajemnosti naj se i v tej povestnici pokaže po književnih delih, ki so:

a) Večerna Pesem (En dan že supet h' koncu gré — Al ni naš zadnji bil kdo ve. — Bog! mi zahvalno Te za vse, — Kar Tvoja roka dala je itd. vid. II. Pesme za kmete ino mlade ljudi. 1838 str. 73) je prva, o kateri Stanič sam pravi: „To Pefm fim bil v' Salzburgu 1797 sloshil“. — b) Pesm per predomislovajnu Jesusoviga terplenja 1807. 64. str. 35. — c) Sacris Solemnis ali cerkovna pejssem od svetiga Rešnjega Telessa. 1813. 32. 4. str. — d) Na moje lube šolerje ino šolerce. 1816. 32. 1 str. — e) Stabat mater ali cerkovna pejssem od žalostne matere Božje. 1816. 32. str. 6. — Te pesmi je Stanič sam preložil ali sestavil, tiskal, vezal ter razširjal mej narodom. — Druge tiskane stvari njegove so:

1) Pesme za Kmete ino mlade ljudi. V Gorici 1822. 12. str. 32. Natisnil Peter de Valerji, c. kr. priv. bukov natiskovavic. Se vdobé per V. Stanig, vikšimu čuvaju c. kr. šol. — Pesem za dež prositi (Oh! pošli nam! oh pošli nam — Bog ljubi hladni dež! — Zanesi revnim grešnikom, — Saj naše reve veš! — Mi čutmo tvojo šibo, — Suš' nam poljé konča! — Oh! pošli nam! oh pošli nam — Bog ljubi hladni dež! itd.). — Pesem per — po hudimu vreménu, po toči, per vbogi — dobri žetvi, per mlatvi; orač, pridni kmet zjutraj; jutrajna, veselje kmeta nad delam, po kosilu, kosec zvečer, kmetovski stan, lepi svet, zemlja ni dolina solz, spanje, grob, veseli vučenci; pesem deklice, ktera je v šolo hodila, tičje gnezdo, mladi drev, sova. — Na zadnji strani je čitati tole:

„Ljubi Braveč! Na! nekaj, veči del iz nemškiga na slovenski jezik prestavljenih Pesem. Sim mislil, de bi znalo z' njimi Slovencam, ki radi pojejo, pa malo takih Pesem imajo, vsluženo biti. De one veliko pomankanja imajo, spoznam tudi sam; pa